

Кормич А. І.

Національний університет “Одеська юридична академія”

*кандидат історичних наук, доцент кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції, доцент*

ТРАДИЦІЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СПАДЩИНІ

Ретроспективний погляд на історію української правової думки в аспекті концептуалізації та інституціалізації конституційних ідей стосовно засад державотворення та закріплення прав людини дозволяє зробити висновок, що джерела конституціоналізму мають глибоке історичне коріння і закладались в різні епохи українського державотворення, знаменуючи перехід від норм звичаєвого права до концептуалізації у писаному законі.

Важливе місце займає в даному аспекті князівська доба. Наприклад, за часів Володимира Великого або Святого (980 – 1015 рр) утвердилось династичне право, відбулось розмежування компетенції світської та церковної влади. Ці процеси знайшли документальне відображення у “Статуті святого князя Володимира, що хрестив руську землю, про церковні суди”. Також ці ідеї впроваджувались у практику державотворення в ході проведення адміністративної, воєнної, судової реформ.

Такі документальні правові пам’ятки як “Руська правда” в її трьох редакціях більше тяжіли до норм звичаєвого права, але вони систематизували ці норми, адаптували правову традицію до суспільних умов, що змінювались; доповнювали та конкретизували правові та інституційні засади управління державою.

Зокрема, за часів правління Ярослава Мудрого та його синів були деталізовані та уточнені і доповнені норми кримінального та цивільного права і процесу. Вводились нові норми, як: грошова компенсація, власність членів сім’ї, норми спадкового права тощо. Все це мало важливе значення для

вдосконалення всієї системи державного управління та для формування окремих правових інститутів, які регламентували суспільні відносини.

Найдавнішими писаними законами конституційно-державного характеру можна вважати княжі ряди (договори), що укладались між князем і народом, між князями або міжнародного плану. Деякі з них затверджувались на віче, які можна розглядати як зародок інституційної форми прямого народовладдя, хоч віче і не були ще регулярними та не мали чітко визначеного статусу.

Повчання дітям Володимира Мономаха (1058 – 1125 рр) структурує управлінську систему держави, закріплює принцип однодержавності. З іменем цього князя пов'язаний і такий важливий аспект як зрівняння у правах чоловіка і заміжньої жінки.

В цей період створювалась модель взаємин світської і церковної влади в рамках концепції “богоугодного господаря”, яку пропагував Феодосій та закріпив в концепції верховенства світської влади Іларіон у “Слові про закон і благодать”.

Спадкове право на владу закріплювалось за правління Данили Галицького (1238 – 1265 рр.), передбачаючи опору на “градських мужів” в боротьбі з боярською опозицією.

На наступному етапі українського державотворення значну роль серед правової спадщини відіграли три Литовські Статути 1529, 1566 і 1588 років.

Зміни у змістовному наповненні цих документальних пам'яток правової спадщини пов'язані як з проведенням ряду важливих реформ у Великому князівстві Литовському, до складу якого входили в цей період українські землі, так і з різними світоглядними уподобаннями тих, хто долучався до створення даних документів.

Так , Брестський сейм 1544 року утворив кодифікаційну комісію задля змін та доповнень першого Статуту, потребу в чому прискорила Волочна реформа 1557 року. Крім того, активну роль в розробці другого Статуту відіграв Августин Ротундус як прибічник римського права та Петро Роізій, який відводив першочергову роль традиційним нормам. Документ був

прийнятий у 1566 році і дія його розповсюджувалась на Волинь, Поділля, Київські землі. II Статут складався з 14 розділів та включав Привілеї 1563, 1564 та 1565 років. Статут обіймав основні принципи права та норми державного права, поєднуючи власну давньоруську правову традицію з займаннями з польського, німецького та римського права.

Норми державного та адміністративного права фактично визначали територію, порядок створення та функціонування органів управління, права і привілеї шляхти, магнатів та люду посполитого. Такі суспільно важливі питання, як війни чи податки, відносились до виключної компетенції Сейму. Вводились нові цивільно-правові та кримінально-правові норми. Норми другого Статуту діяли на українських землях навіть після прийняття третього.

Третій Статут завершив уніфікацію української правової традиції (руського права) з литовським правом та уніфікацію їх правових систем, ставши офіційним зводом законів.

Зі створенням Речі Посполитої після Люблінської Унії 1569 року державно - конституційна традиція для українських земель не переривалась. Зокрема, були зрівняні у правах українська і польська шляхта, що закріпив Волинський Привілей; міщани користувались Магдебурьським правом, місцева світська та духовна еліта була представлена в структурах влади і управління тощо.

I, безумовно, значний поштовх національна державно - конституційна діяльність отримала в епоху Гетьманщини. Практично кожний лідер Гетьманської держави мав власну програму державного будівництва, яка передбачала визначення статусу в системі міжнародних відносин, ступінь правосуб'єктності українських земель, пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики, обсяг прав різних верств населення. Всі ці питання окреслювались в Договорах, Угодах, Трактатах, що підписували українські гетьмани з Польщею, Швецією, Московією, Кримським ханством та іншими сусідами, з якими воювали або співпрацювали в різні періоди, відстоюючи власний суверенітет. Піком цих пошуків є Конституція Пилипа Орлика 1710 року – Пакти і

Конституція прав та вольностей Війська Запорозького, що заслуговує належної оцінки з позицій концептуалізації правової спадщини.